

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ М. СТЕЛЬМАХОВИЧА

У чинних освітянських документах обґрунтовується необхідність зрушень у нинішній системі освіти в Україні. Такі зрушення вимагають відповідної професійної підготовки майбутнього вчителя, який був би компетентний у питаннях щодо реалізації нових державницьких документів.

У статті розкрито особливості теоретичної спадщини та практичного досвіду підготовки майбутніх учителів відомого українського педагога – доктора педагогічних наук, академіка Мирослава Гнатовича Стельмаховича.

Педагог у своїх працях звертався до народних звичаїв, культури українського народу, особливостей етновиховання та етнопедагогічної складової частини підготовки майбутнього вчителя. На думку академіка, в процесі професійної підготовки майбутніх учителів необхідно використовувати народні звичаї, традиції та іншу народну педагогічну спадщину.

У дослідженні охарактеризовано особливості використання надбань етнопедагогіки в організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, розглядаються провідні методики навчання та виховання сучасної молоді засобами етнопедагогіки.

Мирослав Гнатович вважав, що майбутніх учителів необхідно залучати до багатства етнопедагогіки вже з першого курсу під час вивчення таких предметів, як “Педагогіка”, “Історія педагогіки”, “Українська етнопедагогіка та етнопсихологія” та ін. Також педагог запропонував різноманітні види завдань для творчої та самостійної роботи студентів. Крім цього, академік порадив студентам особисту педагогічну майстерність доповнювати навичками етновиховання власних родин та іншим “живим досвідом”. Також, на думку М. Стельмаховича, доцільно майбутнім учителям вести спеціальний щоденник педагогічних спостережень, де занотовувати особисті висновки досліджень. Слід зазначити, що така методика була б актуальною і у теперішній час задля відродження народних традицій і збагачення ціннісних орієнтацій особистості.

Ключові слова: етнопедагогіка, професійна підготовка, майбутні вчителі, М. Стельмахович, методика.

Система сучасної вищої школи націлена на формування духовно-моральної, освіченої, творчої особистості та на використання надбань народної педагогіки й етнокультури. Педагогічна діяльність потребує особливих якостей від людини, яка вибрала педагогічну професію.

Формування педагога творчого, ініціативного, самокритичного може бути здійснене лише тоді, коли майбутній вчитель уже в роки навчання в педагогічному ВУЗі буде поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності, за допомогою активних методів навчання, що готують його до співпраці з учнями.

Учитель нової формації – це духовно розвинута, творча особистість, компетентний фахівець, який професійно володіє усім арсеналом педагогічних засобів, прагне до постійного самовдосконалення. Він несе відповідальність за розвиток високоосвіченої творчої особистості. Завдання, які має розв’язати сучасний учитель, – навчити дитину нового мислення, методів пізнання і самоорганізації, самостійно розглядати явища цілісно і в динаміці, самоорганізації і показати дитині реальний шлях до самореалізації.

До вмінь, які потрібні сучасному вчителю, належать такі: любити дітей, оскільки це найважливіший компонент принципу гуманізму і важливі якості учителя, вихователя; поважати дитину – бачити в кожній дитині особистість; вірити в дитину – важливо вміти стати на її місце, побачити світ її очима; бережно ставитись до духовного світу і природі особистості – кожна особистість має свій неповторний духовний світ, має свій досвід, звички, погляди; берегти і розвивати почуття власної гідності молоді особи – без цього неможливе ні виховання, ні самовиховання; стати другом дитини як співучасника освітнього процесу, яка має бачити в ньому друга, відчувати підтримку і допомогу; вміти цілісно мислити, тобто учитель має вміти трансформувати негативні проблеми, настрої в позитивні як вчитель – психолог; орієнтуватися на культуру педагогічної праці – орієнтація на формування цілісного світогляду вчителя; не нашкодити здоров’ю, психіці, прагненню особистості до творчості; мотивувати цілісне сприйняття світу особистістю дитини; мотивувати позитивний вибір учня в ситуаціях невизначеності.

Необхідно зрозуміти, що будь-яка методика викладання ефективна тільки у співзвучності з мистецтвом вчителя-педагога. Це такий рівень мистецтва, де вчитель – майстер взаємодії. Для цього важливо прийняти і пам’ятати, що “живий контакт – творить, буква – вбиває”.

Сучасний вчитель – це вчитель-лідер, етичний, асертивний лідер, який живе відкрито у своєму світорозумінні і поведінці. Він піклується про колег, власну моральну стабільність і світоглядну визначеність, яка зрозуміла оточуючим людям.

Сучасний учитель має бути послідовним у всіх своїх вчинках, справах, має володіти знаннями, стимулювати учнів у навчанні. Він підтримує колег і усі разом вони утворюють єдиний колектив однодумців.

Оскільки сучасна Нова українська школа має на меті формувати українську ідентичність, тому майбутній педагог має стати реалізатором державної політики. Визначальним для виконання цих завдань є здійснення наскрізної етнопедагогічної підготовки студентів.

Метою статті є розгляд теоретичної спадщини та практичного досвіду з підготовки майбутніх учителів відомого українського педагога – доктора педагогічних наук, академіка Мирослава Гнатовича Стельмаховича.

Нині застосування традицій етнопедагогіки – серед найактуальніших питань педагогічної науки, а етнопедагогічна підготовка вважається одним із нових підходів у системі загальнопедагогічної освіти майбутнього вчителя.

У сучасних педагогічних дослідженнях проблеми етнопедагогіки та її значення у професійній підготовці майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах розкрито в працях Г. Волкова, В. Кононенка, Н. Лисенко, Ю. Махмутова, М. Стельмаховича, В. Струманського, Є. Сявавко, М. Харитонova та ін.

Найвідомішим дослідником української етнопедагогіки, ім'я якого відоме не тільки на Україні, а й за кордоном, вважається академік АПН, доктор педагогічних наук Мирослав Гнатович Стельмахович (1934–1998). Великою заслугою М. Стельмаховича є те, що він виконав громадянський обов'язок перед своїм народом – зумів привернути увагу громадськості України до відродження автентичної педагогіки.

Мирослав Гнатович залишив 342 публікації про розвиток національної освіти, проблем народної та родинної педагогіки. Він став відомим не тільки в Україні, а й далеко за її межами як людина високих моральних чеснот. Його педагогічна мудрість, теплота і чуйність до людей, любов до України знайшли повагу і вдячність не лише серед освітян.

Більшу частину своїх напрацювань педагог присвятив актуальним питанням народної педагогіки. Вчений є автором таких книг, як “Народна педагогіка” (1985), “Народне дитинознавство” (1991), “Народна дидактика” (1996), “Українська родинна педагогіка” (1996), “Українська народна педагогіка” (1997) та ін.

У 1971 році М. Стельмахович написав невеличку книжечку “Мудрість народної педагогіки”. Слід зазначити, що до 1974 року до появи праці Є. Сявавко “Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку” досліджень, присвячених українській етнопедагогіці, не було. Таким чином, можна стверджувати, що термін “етнопедагогіка” закріпив у науковому обігу вітчизняної педагогіки саме М. Стельмахович [4]. Надалі проблеми етнопедагогіки, питання використання народних ідей і традицій у практиці навчально-виховної діяльності закладів освіти всіх рівнів, знайшли своє висвітлення в чималій кількості одноосібних та написаних М. Стельмаховичем у співавторстві монографій, підручників, посібників, програм, концепцій. Ці напрацювання є настільними посібниками багатьох викладачів і майбутніх педагогів.

З 1989 року М. Стельмахович на сторінках журналів “Початкова школа” та “Рідна школа” знайомив колег-науковців, вчителів, вихователів, батьків із новою наукою – етнопедагогікою, наголошуючи на її важливості для навчання та виховання молодого покоління, а також важливості для професійної підготовки майбутнього вчителя. Академік вказував, що “розвинені держави світу досягають значного наукового, культурного й економічного прогресу завдяки тому, що свято бережуть і примножують прогресивні звичаї і традиції свого народу й ретельно плекають педагогічну науку”. Народна педагогіка наймудріша, адже вона створювалася впродовж віків, шліфувалась, перевірялась досвідом мільйонів людей багатьох поколінь. Її ще справедливо називають школою, яка завжди з іншими, – школою сім'ї й отчого дому, матеріною і батьковою наукою, першим університетом життя, через який проходить кожна людина.

Нове педагогічне мислення сьогодення передбачає необхідність “утвердження особистісно орієнтованої педагогічної системи, яка могла б реалізувати принцип дитиноцентризму в навчально-виховному процесі як відображення людиноцентристської тенденції в розвитку сучасного світу. Це завдання набуває особливої актуальності для України, де впродовж цілої епохи пошанування особистості, культивування її свободи, м'яко кажучи, не були сильною стороною суспільства. Навпаки, зневага до особистості людини, заперечення її права на індивідуальність та самовияв сутності з одночасною абсолютизацією інших цінностей, чужих природі людини, вели не тільки до трактування людини як гвинтика великого механізму, а й до фізичного знищення мільйонів людей” [1, с. 50].

Розуміючи, що основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти є педагогічні працівники, М. Стельмахович багато уваги приділяв теорії і практиці підготовки майбутніх педагогів. Він не тільки виокремив педагогічну деонтологію (розділ народної педагогіки, предметом вивчення якого є педагогічний обов'язок та відповідна діяльність), а й визначив перелік професійних обов'язків сучасного українського вчителя (посібник “Українська народна педагогіка”, 1997).

Мирослав Гнатович стверджував, що український вчитель – це «високоосвічена, професійно компетентна, всебічно розвинена особа українця, наділена глибокою національною свідомістю й державницькою ідеєю, відповідальністю, високими інтелектуально-творчими, духовно-моральними й естетичними рисами, патріотичними почуттями, працьовитістю...» [2, с. 89]. Саме тому він відводив вагомe місце етнопедагогічній підготовці у переліку фахових обов'язків українського вчителя.

У 1990 році надруковані були ще дві праці М. Стельмаховича: “Використання народної педагогіки у професійній підготовці майбутнього вчителя” та “Етнопедагогічні основи вивчення народознавства в школі”. У першій статті автор зосереджує нашу увагу на проблемі застосування в підготовці учителів етнопедагогіки, наводить приклади її використання в деяких ВНЗ України. У публікації педагог аргументує значення етнопедагогіки у професійній підготовці майбутніх учителів та обґрунтовує практичність її введення в навчально-виховний процес ВНЗ. На думку академіка, повноцінна професійна підготовка майбутнього педагога не

можлива без засвоєння етнопедагогічної складової частини. “У цій скарбниці життєвських мудростей немало повчального можуть знайти й учені-педагоги, котрі займаються проблемами виховання молоді, й шкільні наставники, батьки” [1, с. 49].

Заслуговує на увагу теза М. Стельмаховича про необхідність зміни змісту навчання в педагогічних навчальних закладах. За твердженням педагога, предметом вивчення і застосування на межі XX – XXI ст. мають стати педагогіка українська, історія української педагогіки, теорія і практика українського національного виховання, українська порівняльна педагогіка, українська етнопедагогіка і етнопсихологія, українська дидактика, українське школознавство, українське родинознавство (фамілістика), українська педагогічна філософія, українська родинна педагогіка [3].

Мирослав Гнатович вважав, що майбутніх педагогів варто залучати до багатства етнопедагогіки з першого курсу. Це можна робити під час вивчення таких предметів, як “Педагогіка”, “Історія педагогіки”, “Етнопедагогіка та етнопсихологія” та ін. Прийшовши працювати у школу, вчителі мають набутими знаннями з народної педагогіки ділитися зі своїми вихованцями. На його думку, важко уявити собі сучасну школу без “застосування таких народних засобів навчання і розвитку дітей, особливо молодших школярів, як казка, загадка, прислів'я і приказка, дидактичні ігри, лічилки, заклички, примовлянки, скоромовки тощо” [1, с. 50].

У публікації М. Стельмахович пропонує різні види завдань для творчої та самостійної роботи студентів, серед яких виокремлюється моделювання колективних справ із народної педагогіки, наприклад, складання студентами збірки “Мудрість народної педагогіки”, де вони можуть записувати зібрані різножанрові народні твори про педагогічну працю, вчителів, тобто на педагогічну тематику. Крім цього, академік пропонує такі збірки доповнювати досвідом етновиховання власних родин та іншим “живим досвідом”. Також, на думку педагога, доцільно майбутнім педагогічним працівникам вести спеціальний щоденник педагогічних спостережень, де занотовувати особисті висновки таких досліджень. Слід зазначити, що така методика була б актуальною і у теперішній час задля відродження народних традицій і збагачення ціннісних орієнтацій особистості.

На думку академіка М. Стельмаховича, важливим є те, що майбутній вчитель має знати “поряд з усім іншим, також народний досвід розумової, трудової, естетичної і фізичної підготовки молоді” [1, с. 52]. Виконувати це завдання педагог пропонує у процесі занять предметних методик.

Т. Чекалова, аналізуючи праці М. Стельмаховича, наголошує на акцентуванні педагогом важливості вивчення методики української мови, коли викладачі мають показати, яким чином розв'язується питання про мову та розвиток мовлення дітей народною педагогікою. Також із народними традиціями виховання студенти мають змогу знайомитися під час навчальних занять із методики навчання української мови, музичного навчання, трудового навчання, образотворчого мистецтва тощо. На заняттях із математики вчений рекомендує ознайомлюватися зі здобутками народної математики, а цікаві відомості з народного календаря, астрономії, агрономії та медицини мають бути предметом уваги під час викладання природознавства та методики його вивчення у школі [4].

У публікації академік подає приклад орієнтовного плану семінарського заняття, рекомендує літературу (першоджерела, наукові статті його сучасників) для самостійного опрацювання студентами, презентуючи науково та практично виважену методику для впровадження в навчально-виховний процес будь-якого вищого педагогічного закладу, який має на меті покращення процесу професійної підготовки майбутнього педагога. При цьому значну увагу М. Стельмахович приділяє вивченню студентами спадщини відомих вітчизняних педагогів, яка ґрунтується на засадах народної педагогіки, оскільки “...все це стає предметом уваги під час розгляду на лекціях і семінарських заняттях педагогічної спадщини відомих українських педагогів, для яких народна педагогіка виступала як життєдайне джерело формування виховних ідей” [1, с. 50]. а також на розкритті зв'язку народної педагогіки та педагогічної науки: “Ця спадщина є повчальним прикладом творчого використання кращих надбань народної педагогіки при розробці наукових проблем” [1, с. 51].

Підготовці майбутнього вчителя присвячені й інші праці: “Спецкурс з народної педагогіки у вузі” (1991), “Застосування ідей української етнопедагогіки в роботі вчителя початкових класів” (1994) та ін.

Поглиблення та систематизація знань майбутніх учителів із народної педагогіки, за методикою М. Стельмаховича, відбувається під час проведення нормативних і вибірових навчальних дисциплін, у процесі яких опрацьовуються вагомі питання етнопедагогіки, серед яких учений виділяє: суть традицій етнопедагогіки, народне дитинознавство, провідні напрямки, зміст і способи виховання дітей і підлітків у сім'ї, роль народної педагогіки в моральній підготовці молоді до сімейного життя, навчально-виховне значення дитячого фольклору, виховне значення родинно-побутових звичаїв та ін. Приємно зазначити, що ця наукова ідея М. Гнатовича продовжує своє існування в навчально-виховному процесі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де майбутнім педагогам читають курс “Українська етнопедагогіка та етнопсихологія”, розроблений кафедрою соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Високо оцінюючи суспільне призначення вчителя, М. Стельмахович одночасно вказує і на його велику відповідальність перед суспільством. Тому до особи вчителя, його ділових і моральних якостей він пред'являє дуже високі вимоги. Мирослав Гнатович був глибоко переконаний, що педагог обов'язково повинен мати покликання, талант від Бога, вважав нестерпною наявність випадкових людей на педаго-

гічний ниві. Кожна людина, за його словами, має нахил до певної діяльності, лише його потрібно вчасно помітити й розвивати далі.

З морального погляду, стверджує М. Стельмахович, педагог має бути зразком доброчесності. Своєю поведінкою і характером учитель має викликати у дітей повагу, любов і довіру. А це можливо лише за умови, коли він сам любить дітей, по-батьківськи піклується про них. Звідси й високі вимоги до нього. Педагог, на думку М. Стельмаховича, не може обмежуватися своєю вузькопрофесійною діяльністю. Навчання і виховання дітей – це великий громадянський обов'язок учителя, але не єдиний. Для науковця педагог – не просто працівник освіти, але й громадянин, і суспільний діяч, покликаний служити своєму народові та батьківщині, поширювати науку серед своїх співвітчизників.

Під час роботи на посаді директора школи, інспектора райвно М. Стельмахович звертав особливу увагу на добір учительських кадрів, висуваючи при цьому високі вимоги щодо їхнього інтелектуального рівня: “Справжній вчитель повинен мати широку загальну і педагогічну освіту, глибокі знання в галузі того предмета, який викладає” [1, с. 50]. Мирослав Гнатович постійно наголошував своїм колегам, що вчителю в процесі його фахової діяльності потрібно багато читати та постійно збагачувати свої знання.

Висновки. Отже, нині, в добу глобалізації та гуманізації освіти погляди Мирослава Гнатовича Стельмаховича щодо професійної підготовки майбутнього вчителя набувають особливої актуальності та мають беззаперечну цінність. Невід'ємною складовою частиною професійної підготовки майбутнього вчителя має бути етнопедагогічна частина, оскільки вона підвищує педагогічну майстерність вчителя. Знання досвіду та традицій етновиховання допоможе майбутньому фахівцю педагогічного спрямування налагодити психологічний контакт із дітьми та батьками. Аналіз методичних напрацювань Мирослава Гнатовича Стельмаховича свідчить, що наукові передбачення академіка та обґрунтування ним процесу оновлення змісту освіти втілюються в життя.

Використана література:

1. Стельмахович М. Використання народної педагогіки в професійній підготовці майбутнього педагога. *Початкова школа*. 1990. № 10. С. 49–52.
2. Стельмахович М. Народна педагогіка. Київ : Радянська школа, 1985. 312 с.
3. Червінська І. Мирослав Стельмахович про проблему оновлення змісту навчання майбутніх педагогів. Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог : *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 5–6 червня 2014 року*, м. Івано-Франківськ, 2014. С. 179–184.
4. Чикалова Т. Етнопедагогічна складова підготовки майбутнього вчителя у науковій спадщині М. Стельмаховича. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2010. № 55. С. 63–69.

References:

1. Stelmakhovich M. (1990). Vykorystannia narodnoi pedahohiky v profesiinii pidhotovtsi maibutnoho pedahoha [The use of folk pedagogy in the training of future teachers]. *Pochatkova shkola*. № 10. S. 49–52. [in Ukrainian]
2. Stelmakhovich M. (1985). Narodna pedahohika [Folk pedagogy]. K.: Radianska shkola. 312 s. [in Ukrainian]
3. Chervinska I. (2014). Myroslav Stelmakhovich pro problemu onovlennia zmistu navchannia maibutnikh pedahohiv [Myroslav Stelmakhovich on the problem of updating the content of training future teachers]. *Myroslav Hnatovych Stelmakhovich – vydatnyi ukrainskyi pedahoh: materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii, 5-6 chervnia 2014 roku*, m. Ivano-Frankivsk. S. 179–184. [in Ukrainian]
4. Chykalova T. (2010). Etnopedahohichna skladova pidhotovky maibutnoho vchytelia u naukovi spadshchyni M. Stelmakhovicha [Ethnopedagogical component of training a future teacher in the scientific heritage of M. Stelmakhovich]. *Zbirnyk naukovykh prats [Khersonskoho derzhavnoho universytetu]. Pedahohichni nauky*. № 55. S. 63–69. [in Ukrainian]

Lemko H. I. Professional training of a future teacher in the scientific heritage of M. Stelmakhovich

The current educational documents substantiate the need for changes in the current education system in Ukraine. Such changes require appropriate professional training of a future teacher, who would be competent in the implementation of new government documents.

The article reveals the features of the theoretical heritage and practical experience of training future teachers of the famous Ukrainian teacher – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician Myroslav Hnatovych Stelmakhovich.

In his works, the teacher referred to folk customs, culture of the Ukrainian people, the peculiarities of ethnic education and ethnopedagogical component of training future teachers. According to the academician, in the process of professional training of future teachers it is necessary to use folk customs, traditions and other folk pedagogical heritage.

The study describes the features of the use of ethnopedagogical achievements in the organization of educational process in higher education institutions, considers the leading methods of teaching and educating modern youth by means of ethnopedagogy.

Myroslav Hnatovych believed that future teachers should be involved in the richness of ethnopedagogy from the first year when studying such subjects as “Pedagogy”, “History of Pedagogy”, “Ukrainian Ethnopedagogy and Ethnopsychology” and others. The teacher also offered various types of tasks for creative and independent work of students. In addition, the academician advised students to supplement their personal pedagogical skills with the skills of ethnic education of their own families and other “living experience”. Also, according to M. Stelmakhovich, it is advisable for future teachers to keep a special diary of pedagogical observations to record personal conclusions of research. It should be noted that such technique would be relevant today for the revival of folk traditions and enrichment of value orientations of the individual.

Key words: ethnopedagogy, professional training, future teachers, M. Stelmakhovich, methods.